

Analysis and Criticism of Ali Abbas Zulaikha's Translation of the Metonymies of Hafez's Poetry

Amir Afshin Farhadian

P.h.D. Student in Persian Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

Seyyed Mehdi Masboogh

Professor, Department of Arabic Language and Literature, Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran

Abstract

Beyond its literary and artistic values, Hafez's poetry is known as a mirror of Iranian culture and worldview. Therefore, familiarity with it by people of other languages and cultures will open a window to the perception of Iranian art and culture. From this point of view, the quality of the translation of Hafez's poems into other languages becomes especially important. So far, at least nine selected or complete translations of Hafez's poems have been published in Arabic, which shows the appreciation of Arabic speakers for Hafez's poetry and thought. One of the most recent translations is the translation of Ali Abbas Zulaikha. because every metonymy expression, in addition to lexical meanings, also contains cultural, historical, and ethnic attachments, translating metonymies into another language that is current in a different context is one of the difficulties of translation is considered. In this research, which was carried out with the method of content analysis and in a descriptive-analytical way, 10 sonnets of Hafez containing 29 metonymies were randomly selected and analyzed using Kendall and Smith's table of numbers. The results of the research showed that in 8 cases, the meaning of the phrase was translated acceptably, and in 21 other cases, the Arabic translation faced serious problems. It is worth noting that 5 out of 21 cases of wrong translation were caused by misreading the Persian text.

Keywords: Hafez's Poetry, Arabic Translation, Metonymies Translation, Ali Abbas Zulaikha.

* Corresponding Author: smm@basu.ac.ir

How to Cite: Farhadian, A. A., and Masboogh, S. M. (2023). Analysis and Criticism of Ali Abbas Zulaikha's Translation of the Metonymies of Hafez's Poetry. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 13(28), 213-252. doi: 10.22054/RCTALL.2023.73184.1667

Introduction

Hafez has a privileged position among numerous poets in the history of Persian literature. Any selection of the best examples of Persian poetry will contain examples of his poetry. This high position is the result of establishing a balance between the two characteristics of beautiful form and deep meaning. Hafez's extraordinary linguistic ability, along with his aesthetics and extraordinary skill in poetic art, has made his poetry desirable to lovers of literature. But regarding the meaning of the word, perhaps it can be considered as the summary of Iranian culture and worldview. "Hafez is not only the great poet of Iran, he is the miracle of Persian literature and the summary of this culture" (Shaygan, 2014: 114). The first feature makes it difficult to translate Hafez's poetry, but the second feature adds to the importance of the quality of his poetry translation. Hafez's poetry shows resistance to being translated in terms of the complexities of the form and the visible and hidden relationships of the words, but since his poetry is the manifestation of a part of the identity of Iranian culture, the correctness of the translation audience's perception of the pure manifestations of Iranian culture and worldview has a direct relationship with the quality of the translation of his poems. Dick Davis in his article "On Not Translating Hafez" says: "Certain poets are held to be untranslatable, or virtually so, and often they are thought of as those that most intimately express the poetic soul of their people (...) The fact that it is often precisely the poets who seem to sum up a poetry's idiosyncratic potential and identity who are those whose works are most resistant to translation" (Davis, 2011: 74).

The importance of Hafez's poetry translation benefiting from a suitable quality, with all its inherent difficulties, makes the mission of the translator of Hafez's poems heavier. Walter Benyamin explains the mission of the translator as follows: "This mission consists of finding that intention or meaning in the target language that echoes the original text in this language" (2003: 44).

The world fame of Hafez's poems has been a strong motivation for translators to translate his poetry into many living languages of the world. Among others, we can mention its numerous translations in French, German, English, Italian, Spanish, Swedish, Russian, Armenian, Kazakh, Hindi, Urdu, Punjabi, Bengali, Turkish, Japanese, Arabic, etc. (Hafez Encyclopedia, 2017: pp. 542-585).

Due to the extent of cultural exchanges between Persian and Arabic languages, the Arabic translations of Hafez's Diwan are very important. "Numerous translations of Hafez's poems, as well as various academic articles and theses, on the subject of his poems and personality, show that Hafez as a literary-mystical figure in the Arab world has attracted the attention of many writers and poets, including Taha Hossein, Shawarebi, Seyyed Qutb, Salah al-Sawi, Omar Shebli and..." (Zinivand and Almasi, 2011: 57).

So far, Hafez's poems have been translated into Arabic nine times, most of which contain excerpts of poems. Mohammad Al Forati (selection), Mohammad Mehdi Javaheri (selection), Mohammad Amin Al-Shawarbi (sonnets), Salah al-Sawi (selection), Youssef Victor Al-Kakk (selection), Muhammad Ali Shamsoddin (selection), Omar Shebli al-Sawairi (selection), Ali Abbas Zulaikha (selection) All Poems) (Azizi, 2013: pp. 75-93) and Nader Nezam Tehrani (sonnets) are the translators of Hafez's poetry in Arabic.

Ali Abbas Zulaikha, born in 1958 in Syria, is a doctor and embryologist. The result of his interest in the Persian language and literature was the translation of several famous works of Persian literature into Arabic, among which we can mention the translation of Hafez Shirazi's Diwan, Molana's Masnavi, Attar Neishaburi's Diwan and Asrarnamih (Kakavand and Valvi, 2019: 10). His translation of Hafez's Diwan, which is examined in this article in terms of translation of metonymies, is one of the most recent Arabic translations of Hafez's poetry and includes the entire Diwan of Hafez based on the famous correction of Qazvini and Ghani.

Literature Review

Regarding the Arabic translations of Hafez's poems, articles have been published so far, but in none of them, the translation of the metonymies in Ali Abbas Zulaikha's translation has been investigated.

Behrouz Ghorbanzadeh and Shahram Ahmadi in the article "The mystical concept of metonymy in Omar Shibli's Arabic translation of

Hafez's diwan based on the theory of Antoine Berman" criticized Shibli's translation of some metonymies in Hafez's poetry and concluded that in many cases the translator understood the metonymy of the expressions. He did not, and for this reason, he has turned to literal translation or ignoring the metonymic expression.

"Criticism and review of rhetorical translations in the Arabic translation of Hafez's poem by Salah al-Sawi" written by Gholamreza Karimifard is the title of an article that examines the translation of Al-Sawi from a rhetorical aspect. A part of this article is devoted to the analysis of a few cases of translation of metonymies in Hafez's poetry.

"Examination of the translations of the semantic contrasts of Hafez's sonnets in Ali Abbas Zulaikha's translation" is an article written by Owais Mohammadi and his colleagues in explaining examples of semantic contrasts in Hafez's poems and criticizing Zulaikha's translation of those examples. It is necessary to explain that the study of metonymies was not intended in this article. Hossein Mohseni and Amin Sheikh Bagheri, in an article entitled "Pathology of Transferring Multilayered Semantics in the Translation of Hafez's Poems Based on Catford's Theory of Formal Changes (A Case Study of Al-Shwarabi and Abbas Zulaikha's Translations)" have investigated the translation of the multilayered concepts of words and terms of Hafez's poetry in the translation of the two aforementioned translators.

Methodology

Content analysis and descriptive-analytical methods have been used in this research. Overall, ten sonnets from Hafez have been randomly selected using Kendall and Smith's table of numbers for review and analysis in this research. Because the translator used the Qazvini and Ghani correction of Hafez's poems as the basis of his translation, the selected sonnets in this article are considered based on the same order. In each of the selected sonnets, first, the Arabic translation of Zulaikha's verses that contain metonymic compositions was translated into Persian, and then the translator's success in translating those phrases into Arabic was evaluated. It should be noted that in some sonnets, the translator has translated verses into poetry in addition to prose. In dealing with such verses, we have translated both Arabic poetry and prose into Persian and analyzed them.

Conclusion

The results of analyzing the translation of metonymies in Zulaikha's translation of Hafez's ten sonnets indicate the failure of the translator to correctly translate those phrases from Persian to Arabic. Seventy-two percent error in the studied population is significant. The main reasons for this failure can be classified into two categories. The first reason that includes the number of translation errors is the failure to correctly understand the metonymic meaning of the phrases in the Persian language, which indicates the translator's lack of respect for the subtleties and details of the text being translated. But another reason is the misreading of the Persian text. The error that occurs in this category, which unfortunately includes nearly a quarter of metonymies translation errors, basically occurs before entering the translation because the text is misread in the same source language, and the resulting translation will be far from the original text. It is clear that Hafez's poem, despite its wide acceptance among Persian speakers, is relatively difficult, and the evidence of this is the large number of commentaries written on it, but this difficulty and complexity is not an acceptable justification for the erroneous translation of a significant literary work. It should be noted that Zulaikha's translation of Hafez's poems is one of the most recent Arabic translations from this Diwan and other examples of Arabic translations of Hafez's poems have been available to the translator. Also, many Persian commentaries of Hafez's poems have been published, which could prevent many misreadings. Undoubtedly, the quality of the translation of the poems of one of the most prominent poets of Iran will have an important effect on the understanding of his words and his literary position in the society of the target language. Zulaikha has not been very successful in carrying out this mission.

بررسی و نقد ترجمه‌ی علی عباس زلیخه از کنایات شعر حافظ

دانشجوی دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان،
ایران

امیرافشین فرهادیان

استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

سید مهدی مسبوق *

چکیده

شعر حافظ فراتر از ارزش‌های ادبی و هنری آن به‌مثابه آینه‌دار فرهنگ و جهان‌بینی ایرانی شناخته شده است. از این رو آشنایی با آن از سوی اهالی زبان و فرهنگ‌های دیگر، درجه‌ای به ادراک هنر، فرهنگ و ذائقه ایرانی خواهد گشود. از این منظر، کیفیت ترجمه سروده‌های حافظ به زبان‌های دیگر اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. تاکنون دست کم، نه ترجمه گزیده یا کامل از دیوان حافظ به زبان عربی منتشر شده که بیان‌گر اقبال عرب‌زبانان به شعر و اندیشه حافظ است. یکی از جدیدترین این برگردان‌ها، ترجمه علی عباس زلیخه است. با در نظر گرفتن این موضوع که هر عبارت کنایی، افزون بر معانی واژگانی، پیوسته‌هایی فرهنگی، تاریخی و قومی را نیز در خود نهفته دارد، برگرداندن کنایات به زبان دیگر که در بستری متفاوت جاری است؛ یکی از دشواری‌های امر ترجمه به شمار می‌رود. در این جستار که با روش تحلیل محتوا و به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام پذیرفت، تعداد ده غزل از دیوان حافظ مشتمل بر ۲۹ کنایه به‌صورت تصادفی و با بهره‌گیری از جدول اعداد کندال و اسمیت برگزیده و تحلیل شد. برآیند پژوهش نشان داد که در ۸ مورد، مفهوم عبارت به طرز قابل قبولی ترجمه شده و در ۲۱ مورد دیگر، ترجمه عربی با اشکال جدی مواجه است. شایان توجه است که تعداد ۵ مورد از ۲۱ مورد ترجمه اشتباه، ناشی از بدخوانی متن فارسی بود به این ترتیب که مثلاً مترجم واژه «درد» را «درد» و واژه «بکش» را «بگش» خوانده و تبعاً به غلط ترجمه کرده بود.

کلیدواژه‌ها: شعر حافظ، ترجمه‌ی عربی، معادل‌یابی کنایات، علی عباس زلیخه.

۱. مقدمه

در میان شاعران پرشمار تاریخ ادبیات فارسی، بی‌گمان حافظ جایگاهی برجسته و موقعیتی ممتاز دارد. هرگزینشی از مصادیق اعلا‌ی شعر فارسی، نمونه‌هایی از شعر او را در بر خواهد داشت. این جایگاه والا، حاصل برقراری تعادل میان دو ویژگی جمال‌صورت و کمال‌معنی است. تسلط بی‌چون‌وچرای حافظ بر ظرفیت‌های عظیم زبان در کنار ذوق زیبایی‌شناس و مهارت خارق‌العاده‌اش در فن شاعری، صورت شعر وی را مقبول و مطلوب اهل ادب ساخته است؛ اما در باب معنای سخن، شاید بتوان او را چکیده فرهنگ و جهان‌بینی ایرانی قلمداد کرد. «حافظ صرفاً شاعر بزرگ ایران نیست، او معجزه ادب فارسی است؛ عصاره این فرهنگ است» (شایگان، ۱۳۹۳: ۱۱۴). ویژگی نخست، ترجمه شعر حافظ را دشوار می‌سازد اما ویژگی دوم بر اهمیت کیفیت ترجمه شعر او می‌افزاید. شعر حافظ از حیث پیچیدگی‌های فرم و صورت و انواع روابط پیدا و پنهان واژگان، در برابر ترجمه شدن مقاومت نشان می‌دهد اما از آنجا که گوهر سخن او تجلی‌گاه بخشی از هویت فرهنگ ایرانی است، صحت تلقی مخاطب ترجمه از پاره‌ای جلوه‌های ناب فرهنگ و جهان‌بینی ایرانی، رابطه مستقیم با کیفیت ترجمه سروده‌های وی دارد. دیک دیویس در مقاله «در باب ترجمه‌ناپذیری شعر حافظ» چنین می‌گوید: «آثار برخی از شاعران را ظاهراً ترجمه‌ناپذیر می‌دانند، یا واقعاً این گونه‌اند و اینان را غالباً شاعرانی می‌پندارند که روح شاعرانه ملت خویش را به ظریف‌ترین وجه ممکن بیان می‌کنند، (...) ترجمه‌ناپذیری شعر این شاعران ناشی از این واقعیت است که شعرشان عمیقاً از روح فرهنگ و نژاد آن ملت متأثر است که با کلمات هیچ زبان دیگری به بیان در نمی‌آید» (دیویس، ۱۳۹۱: ۷۴).

اهمیت بهره‌مندی ترجمه شعر حافظ از کیفیتی درخور، با همه دشواری‌های ذاتی‌اش، رسالت مترجم سروده‌های حافظ را سنگین‌تر می‌کند. والتر بنیامین رسالت مترجم را چنین تبیین می‌کند: «این رسالت عبارت است از یافتن آن قصد یا دلالت معطوف به زبان مقصد که پژوهاک متن اصل را در این زبان طنین می‌اندازد» (بنیامین، ۱۳۸۳: ۴۴).

شهرت جهانی سروده‌های حافظ، انگیزه‌ی نیرومند ترجمه شدن شعر او به بسیاری از زبان‌های زنده دنیا بوده است. ترجمه‌های پرشمار شعر حافظ به زبان‌های فرانسوی، آلمانی، انگلیسی، ایتالیایی، اسپانیایی، سوئدی، روسی، ارمنی، قزاقی، هندی، اردو، پنجابی، بنگالی، ترکی، ژاپنی، عربی و ... گواه این مدعاست (دانشنامه حافظ، ۱۳۹۷: ۵۴۲-۵۸۵).

ترجمه‌های عربی دیوان حافظ در این میان به دلیل وسعت تبادلات فرهنگی میان زبان فارسی و عربی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. «وجود ترجمه‌های متعدد از غزلیات حافظ شیرازی و همچنین تألیفات، مقاله‌ها و پایان‌نامه‌های دانشگاهی گوناگون، پیرامون موضوع اشعار و ابعاد شخصیتی وی نشان‌دهنده این است که حافظ شیرازی به عنوان یک شخصیت ادبی-عرفانی در جهان عرب مورد توجه ادیبان و شاعران فراوانی از جمله طه حسین، شواربی، سید قطب، صلاح الصاوی، عمر شبلی و ... قرار گرفته است» (زینی‌وند و الماسی، ۱۳۹۱: ۵۷). سروده‌های حافظ تاکنون نه بار به عربی برگردانده شده که اکثر آن‌ها مشتمل بر گزیده‌هایی از اشعار است. محمد الفراتی (گزیده)، محمد مهدی جواهری (گزیده)، محمد امین الشواربی (غزلیات)، صلاح الصاوی (گزیده)، یوسف و یکتور الککک (گزیده)، محمد علی شمس‌الدین (گزیده)، عمر شبلی الصویری (گزیده)، علی عباس زلیخه (کل دیوان) (عزیزی، ۱۳۹۳: ۷۵-۹۳) و نادر نظام‌طهرانی (غزلیات)، مترجمان شعر حافظ به زبان عربی هستند.

علی عباس زلیخه متولد ۱۹۵۸ میلادی در سوریه، پزشک و متخصص جنین‌شناسی است. ثمره علاقه او به زبان و ادبیات فارسی، ترجمه تعدادی از آثار مشهور ادب فارسی به زبان عربی بوده که از جمله آن‌ها می‌توان به ترجمه‌ی دیوان حافظ شیرازی، مثنوی معنوی مولانا، دیوان عطار نیشابوری، مصیبت‌نامه و اسرارنامه‌ی عطار نیشابوری، رسائل صفی‌علیشاه و زوال کلنل محمود دولت‌آبادی اشاره کرد (کاکاوند و ولوی، ۱۳۹۹: ۱۰). ترجمه‌ی او از دیوان حافظ که در این مقاله از منظر ترجمه کنایات مورد بررسی قرار گرفته، از جدیدترین ترجمه‌های عربی شعر حافظ است و کل دیوان حافظ بر اساس تصحیح مشهور قزوینی و غنی را در برمی‌گیرد.

۲. بیان مسئله

بی‌تردید ترجمه کنایات و انتقال معانی نهفته در آن از زبان مبدأ به زبانی که در بستر فرهنگی متفاوتی جریان دارد، یکی از چالش‌های مهم فرا روی مترجم است. هر تعبیر کنایی افزون بر معانی صریح واژگانی، ضمایمی از فرهنگ، تاریخ و سنت‌های اجتماعی را با خود همراه دارد که انتقال آن‌ها در فرایند ترجمه می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. جلال‌الدین همایی، کنایه را چنین تعریف می‌کند: «در لغت به معنی پوشیده سخن گفتن است و در اصطلاح، سخنی است که دارای دو معنی قریب و بعید باشد و این دو معنی لازم و ملزوم یکدیگر باشند، پس گوینده آن جمله را چنان ترکیب کند و به کار برد که ذهن شنونده از معنی نزدیک به معنی دور منتقل گردد» (همایی، ۱۳۸۹: ۱۶۷). در کنایه، قرینه صارف‌ای که ما را از معنای ظاهری متوجه معنای باطنی کند، وجود ندارد. «پس کنایه ذکر مطلبی و اراده‌ی مطلب دیگر است» (شمیسا، ۱۳۹۳: ۸۵). کنایه به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین ابزارهای علم بیان، نقش مهمی در خیال‌انگیزی کلام و به‌تبع آن آفرینش اثر ادبی دارد. «از آنجاکه درک معنی کنایه، نیاز به تأمل و تیزهوشی دارد، کلام را جذاب‌تر می‌سازد و حتی به کلام عادی رنگی از شعر و خیال‌انگیزی می‌بخشد» (احمدنژاد، ۱۳۹۲: ۶۸).

اهمیت کنایه؛ به‌عنوان یکی از برجسته‌ترین شیوه‌های تعویق معنا؛ در ایجاد التذاذ هنری در متن ادبی تا آنجاست که استفان مالارمه شاعر و منتقد ادبی برجسته فرانسوی معتقد است: «اگر چیزی را به همان نام که هست یعنی به نام اصلی خودش، بنامیم سه‌چهارم لذت و زیبایی بیان را از میان برده‌ایم زیرا کوششی که ذهن برای ایجاد پیوند میان معانی و ارتباط اجزای سازنده‌ی خیال دارد، بدین گونه از میان می‌رود و آن لذت که حاصل جستجو است به‌صورت ناچیزی درمی‌آید» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۹: ۱۳۹).

ویژگی‌ها و ظرفیت‌هایی که بهره‌گیری از کنایه در متن ادبی به ارمغان می‌آورد عبارت‌اند از: دویعدی شدن کلام (معنای دور و نزدیک)، وجاهت زبانی (استفاده از تصویر برای بیان مطلب)، عینیت بخشیدن به مفاهیم ذهنی، ایجاد ابهام و التذاذ ناشی از کشف آن، ایجاز هنری (ایجاد دو معنا از یک لفظ)، ظرفیت ایجاد مبالغه از طریق انتخاب ملازم

برجسته، آشنایی‌زدایی از کلام و استدلال (دلالت ملازم به معنای اصلی). همه این ویژگی‌ها می‌توانند نقش بسزایی در هنری کردن سخن داشته باشند و جنبه‌های ادبی متن را غنا بخشند (وحیدیان کامیار، ۱۳۷۵: ۵۸-۶۹).

در باب ترجمه کنایات و اصطلاحات که در پس معنای نزدیک، حامل معنایی دورتر هستند که مقصود گوینده است، نظریات گوناگونی تبیین شده است. بیکر، بسته به امکانات زبان مقصد، رویکردهای مختلفی برای ترجمه کنایه پیشنهاد می‌دهد: استفاده از اصطلاحی با صورت و معنای مشابه، کاربرد اصطلاحی با صورت متفاوت اما معنای مشابه، وام گرفتن اصطلاح از زبان مبدأ، ترجمه دگرگونه تعبیر، ترجمه تحت‌اللفظی تعبیر و حذف تعبیر. (بیکر، ۱۳۹۳: ۹۰-۹۸).

نیومارک نیز شیوه‌های متنوعی برای نیل به ترجمه‌ای مطلوب مطرح کرده است که به اختصار عبارت‌اند از: انتقال، بومی‌سازی، معادل فرهنگی، معادل کارکردی، معادل توصیفی، مترادف، گرده‌برداری، جایگزینی، دگرگون‌سازی و ... (نیومارک، ۱۳۸۲: ۱۰۳-۱۱۷).

عبور از ترجمه تحت‌اللفظی و رسیدن به ترجمه معنامحور، مستلزم آشنایی مترجم با امکانات زبانی و جنبه‌های فرهنگی زبان‌های مبدأ و مقصد است. مسلماً ترجمه معانی مجازی و بخصوص کنایات از دشوارترین چالش‌های پیش روی مترجم است و این چالش، زمانی مضاعف می‌شود که متن مبدأ به شیوه‌ای ادبی و پیچیده، از امکانات صورت و معنای کنایه به‌وفور بهره گرفته باشد. بی‌گمان دیوان حافظ در شمار چنین متونی جای می‌گیرد.

ترجمه علی عباس زلیخه از دیوان حافظ در شمار ترجمه‌های عربی مشهور شعر حافظ است. در این پژوهش، با در نظر گرفتن ویژگی‌های اشاره‌شده در باب پیچیدگی برگردان کنایه، کیفیت ترجمه زلیخه از کنایات شعر حافظ مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرد. به سبب محدودیت حجم مقاله، تعداد ده غزل از دیوان حافظ به‌طور تصادفی برگزیده و مبنای کار قرار گرفته است.

۳. روش و پیکره پژوهش

این پژوهش با روش تحلیل محتوا و به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام پذیرفته است. تعداد ده غزل از دیوان حافظ به عنوان پیکره‌ی پژوهش به روش تصادفی و با بهره‌گیری از جدول اعداد کندال و اسمیت برای بررسی و تحلیل در این پژوهش انتخاب شده‌اند. با توجه به این که مترجم، دیوان مصحح قزوینی و غنی را مبنای ترجمه خود قرار داده است، شماره غزلیات منتخب در این مقاله بر اساس ترتیب غزلیات دیوان یادشده در نظر گرفته شده است. در هر یک از غزل‌های منتخب، نخست ترجمه عربی زلیخه از ابیاتی که متضمن عبارات و ترکیبات کنایی است، به فارسی برگردانده شده و سپس توفیق یا عدم توفیق مترجم در برگرداندن آن عبارات به عربی موردسنجش قرار گرفته است. لازم به ذکر است مترجم در پاره‌ای غزل‌ها، برخی از ابیات را علاوه بر نثر به صورت موزون نیز ترجمه کرده است. در برخورد با چنین ابیاتی هر دو ترجمه منظوم و منثور عربی را به فارسی برگردانده و مورد توجه قرار داده‌ایم.

۴. پیشینه پژوهش

در باب ترجمه‌های عربی اشعار حافظ تاکنون مقالاتی منتشر شده است اما در هیچ‌یک، برگردان کنایات در ترجمه علی عباس زلیخه مورد بررسی قرار نگرفته است. بهروز قربانزاده و شهرام احمدی در مقاله «مفهوم عرفانی کنایه در ترجمه عربی عمر شبلی از دیوان حافظ بر اساس نظریه آنتوان برمن» به نقد ترجمه شبلی از برخی کنایات شعر حافظ پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که مترجم در بسیاری از موارد مفهوم کنایی عبارات را درک نکرده و به همین سبب به ترجمه لفظ به لفظ یا نادیده گرفتن عبارت کنایی روی آورده است. «نقد و بررسی برگردان‌های بلاغی در ترجمه عربی شعر حافظ از صلاح الصاوی» نوشته غلامرضا کریمی فرد، عنوان مقاله‌ای است که به بررسی ترجمه الصاوی از منظر جنبه‌های بلاغی پرداخته است. بخش کوچکی از این مقاله به بررسی چند مورد معدود از برگردان مترجم از کنایات شعر حافظ اختصاص یافته است.

«بررسی برگردان تقابل‌های معنایی غزل‌های حافظ در ترجمه علی عباس زلیخه» مقاله‌ای است که اوئیس محمدی و همکاران در تبیین نمونه‌هایی از تقابل‌های معنایی (مدرج، مکمل، دوسویه، جهتی و ضمنی) در سروده‌های حافظ و نقد برگردان زلیخه از آن نمونه‌ها نگاشته‌اند. لازم به توضیح است که اساساً بررسی برگردان کنایات در این مقاله موردنظر نبوده است. حسین محسنی و امین شیخ‌باقری در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی انتقال چندلایگی دلالتی در تعریب اشعار حافظ بر اساس نظریه‌ی تغییرات صوری کتفورد (بررسی موردی ترجمه‌های الشواربی و عباس زلیخه)» به آسیب‌شناسی موردی ترجمه مفاهیم چندلایه‌ی واژگان (ابهام) و اصطلاحات شعر حافظ در برگردان دو مترجم مذکور پرداخته‌اند.

۵. مبانی نظری پژوهش

مبنای بررسی و نقد ترجمه علی عباس زلیخه از دیوان حافظ در این پژوهش، نظریه نیومارک است. بر بنیان این نظریه برای گزینش روش ترجمه معنایی یا ارتباطی، می‌بایست چهار عامل فرهنگی، اخلاقی، زبانی و زیباشناختی را در نظر گرفت. در تحلیل عامل فرهنگی، شعر حافظ باید با حداقل تصرف، ترجمه شود تا بیانگر شیوه تفکر و بیان ویژه شاعر که متأثر از خاستگاه فرهنگی اوست، باشد. در بعد زبانی، مترجم با ترجیح واژگان و تعبیر مورد استفاده شاعر می‌تواند امکانات زبان مبدأ را به مخاطبان معرفی کند و از این طریق به غنای زبان مقصد یاری رساند. در بررسی عامل اخلاقی در ترجمه شعر حافظ، وفاداری و تعهد به روح اثر از اهمیت فراوانی برخوردار است. از بعد زیبایی‌شناختی نیز با در نظر داشتن این موضوع که چگونگی بیان برای شاعر در اولویت آفرینش هنری قرار دارد به نظر می‌رسد انتقال غرابت زبانی متن اصلی به زبان مقصد، اهمیت داشته باشد. برآیند نتایج حاصل از تحلیل عوامل چهارگانه موردنظر نیومارک، ترجمه معنایی را در اولویت این پژوهش قرار می‌دهد.

۶. بررسی برگردان زلیخه از کنایات شعر حافظ

اکنون برگردان کنایات را در ده غزل از دیوان حافظ که به شیوه تصادفی برگزیده شده‌اند، مورد بررسی قرار می‌دهیم تا در پرتو نتایج حاصله بتوانیم به داوری نسبی در باب توفیق مترجم در برگردان کنایات، دست یابیم:

غزل ۱۵:

ای شاهد قدسی که کشد بند نقابت وی مرغ بهشتی که دهد دانه و آبت
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۲)

ترجمه منظوم:

یا شاهد قدسی من ذا شدّ علیک نقاباً یا طائر خلد من لک یعطی حباً و شراباً

(زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۶)

ترجمه ترجمه:

ای شاهد قدسی، چه کسی بر تو نقاب بسته است؟ ای پرنده بهشتی چه کسی به تو آب و دانه می‌دهد؟

ترجمه منشور:

«أیها المثل علی الجمال القدسی، من الّذی وضع علی وجهک الحجاب، فصرت محتجّباً عن عیوننا، ولم نعد نراک؟» (همان).

ترجمه ترجمه:

ای که چهره‌ات مثال جمال قدسی است، چه کسی بر چهره تو پرده افکند تا از نظر ما محجوب شدی و دیگر تو را نمی‌بینیم؟

ملاحظه می‌شود که مترجم از معنای کنایی «کشیدن بند نقاب» که عبارت است از «نقاب از چهره برگرفتن»، آگاهی نداشته و آن را به مفهومی کاملاً متضاد ترجمه کرده است.

درویش نمی‌پرسی و ترسم که نباشد اندیشه آموزش و پروای ثوابت (حافظ، ۱۳۹۰: ۱۲)

ترجمه منظوم:

خَلَّ الدَّرْوِيشَ وَلَا تَسْأَلُهُ عَنِ الْعَفْوِ لَا فِكْرَ لَهُ بِالْعَفْوِ وَلَا يُعْطِيكَ ثَوَابًا
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۶)

ترجمه ترجمه:

درویش را به حال خود رها کن و از او طلب بخشش نکن، او به فکر عفو نیست و به تو پاداشی نمی‌دهد.

ترجمه منثور:

«أَيُّهَا الْعَاشِقُ دَعِ الدَّرْوِيشَ الزَّاهِدَ وَلَا تَسْأَلُهُ عَنِ الْعَفْوِ وَ الْمَغْفِرَةَ، فَهُوَ لَا يَعْرِفُ شَيْئاً عَنِ الْعَفْوِ، وَلَا يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ وَ هُوَ لَا يَرْتَكِبُ الْمَعَاصِيَ وَ لَا يَقْتَرِفُ الذُّنُوبَ خَوْفاً مِنَ الْعِقَابِ، فَإِنَّكَ لَنْ تَنَالَ مِنْهُ خَيْراً وَ لَنْ يَهْدِيكَ إِلَى ثَوَابٍ» (همان).

ترجمه ترجمه:

ای عاشق، درویش زاهد را رها کن و از او عفو و بخشش نخواه که وی از عفو چیزی نمی‌داند و آگاه نیست که خداوند آمرزنده است و از ترس عقوبت، گناه نمی‌کند. از او هیچ خیری به تو نمی‌رسد و به ثوابت نمی‌رساند.

در این بیت نیز عدم دریافت تعبیر کنایی «پرسیدن» در مفهوم «تفقد نمودن و جویا شدن از حال»، مترجم را به کلی از معنای صحیح دور کرده به نحوی که «درویش»

که اشاره به شخص شاعر است را زاهدی دانسته که از بیم کیفر الهی از گناه پرهیز می‌کند و بویی از عفو و رحمت نبرده است؛ حال آنکه مقصود شاعر آن است که آمرزش و ثواب در گرو دلجویی و تفقد از درویشانی چون اوست.

راه دل عشاق زد آن چشم خماری پیداست از این شیوه که مست است شرابت
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۲)

ترجمه منظوم:

دربِ قلوبِ العساقِ رمتْ عیناک التَّاعِستَانِ مِنَ السَّکرِ لَقَدْ أَکْثَرَتْ شَرَابَا
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۶)

ترجمه ترجمه:

چشمان تو که به سبب نوشیدن می، خواب‌آلوده می‌نماید، راه دلِ عاشقان افکند؛ همانا فراوان شراب نوشیده‌ای.

ترجمه منشور:

«عینک الفاترة قطعت طریق قلوب العاشقین، ترمیههم بسهام سحرها و یظهر مما بین علیها من الکسل أنك سكرت من الشراب» (همان).

ترجمه ترجمه:

چشم نیم‌خواب تو دل‌های عاشقان را راه زده و به سویشان تیرهای سحر افکنده و از نشانه‌های بیماری‌اش پیداست که شراب نوشیده‌ای.

در این بیت مترجم موفق شده است یکی از معانی حاضر در سروده را تا اندازه‌ای منتقل کند هرچند لایه‌های معنایی مضمون در بیت مغفول باقی مانده است. ویژگی چندگانه بودن پیوندهای معنایی واژگان و تعابیر در شعر حافظ در بالاترین حد به چشم می‌خورد تا

آنجا که می‌توان آن را از شاخص‌ترین خصایص شعر او دانست. در این بیت «راه زدن» در معنای **نغمه پردازی** با «عشاق» که از مقامات مشهور موسیقی ایرانی است تناسب دارد.

دور است سر آب از این بادیه هش دار تا **غول بیابان** نفریید به سرابت
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۲)

ترجمه منظوم:

نَبْعُ الْمَاءِ بَعِيدٌ فِي هَذِي الصَّحْرَاءِ حَذَارٍ فَنُؤَلُّ الصَّحْرَاءِ يُرِيكَ فَلَا تَتَّبِعْهُ سَرَابًا
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۶)

ترجمه ترجمه:

چشمه‌ی آب در این بیابان دور است، غول بیابان تو را به سراب رهنمون می‌گردد، بر حذر
باش که پیروی‌اش نکنی.

ترجمه‌ی مثنوی:

«الابد لبولوج ماء الوصال من قطع طريق السلوك الطويل في الصحراء الواسعة، فكُن حذراً
لايُضِلُّكَ **غُولُ الصَّحْرَاءِ** قاطع طريق السالكين ويخدعك بالسراب» (همان: ۲۷).

ترجمه ترجمه:

برای رسیدن به آب وصال باید از مسیر طولانی در بیابان وسیع عبور کرد، پس مواظب باش
غول بیابان که راهزن مسافران است، با سراب تو را نفریید.

با توجه به این موضوع که غول بیابان (صحرا) مفهومی است که نزد عرب شناخته
شده است، مترجم در فهم و سپس برگردان آن با دشواری مواجه نبوده است. «بیابان‌های
وسیع و وادی‌های پر دهشت عربستان خاصه در محیط تاریک و خیال‌انگیز و خاموش شب،
صحرائشینان را به تخیلاتی وامی‌داشت. از جمله عقایدی در باب غول‌ها و شکل آن‌ها و
حتی اماکن تعیش آن‌ها و صور وحشت‌آور آن‌ها و دخالت‌های آن‌ها در امور انسان‌ها برای

آن‌ها پدید آورد. هر وادی که مخوف تر و رعب‌آمیزتر بود به نام «وادی‌الغیلان» موسوم شد» (ایازی، ۱۳۹۰: ۴۳۳).

غزل ۲۵:

شکفته شد گل حمرا و گشت بلبل مست **صلای سرخوشی‌ای صوفیان باده پرست**
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۹)

ترجمه منظوم:

الوردة البلبل السكران قد قتلت صوفی یا عابد الخمر الصلاة حلت
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۷)

ترجمه ترجمه:

گل سرخ، بلبل مست را کشته است، صوفی باده‌پرست، نماز خوش و گوارا شد.

ترجمه منشور:

«تفتحت الوردة الحمراء، فرآها البلبل السكران من خمرة الحب، فسقط صريعاً، لقد طابت الصلاة، فیا عباد الخمر، أیها الصوفیون، هلم بنا» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۷).

ترجمه ترجمه:

گل سرخ شکوفا شد و بلبل که مست شراب عشق بود آن را دید و جان داد، نماز خوش است، ای شراب پرستان ای صوفیان با ما همراه شوید.

«مست گشتن بلبل» کنایه از حالتی ویژه است که ضمن آن بلبل مدت مدیدی بی‌وقفه به خواندن می‌پردازد و از آن به «مست‌خوانی» یا «آواز مست» هم تعبیر کرده‌اند. به نظر می‌رسد مترجم واژه «گشت» را «گشت» خوانده و ظهور مفهوم کشته شدن بلبل در ترجمه، ناشی از این بدخوانی باشد. افزون بر آن ندانستن معنای واژه «صلا» موجب شده مترجم آن را «صلات» محسوب کند و ترکیب «صلای سرخوشی» که کنایه از دعوت به

شادخواری است را به خوش بودن نماز ترجمه کند. مسلماً چنین خطاهایی در ترجمه افزون بر مخدوش کردن معنا، محتوای سروده را دچار تحریف می‌کند و ترجمه‌ای بسیار دور از مضمون واقعی متن به دست می‌دهد.

شکوه آصفی و اسب باد و منطق طیر **به باد رفت** و ازو خواجه هیچ طرف نیست
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۹)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«عِظْمَةُ آصِفٍ، وَحِصَانِ الرِّيحِ، وَمَنْطِقِ الطَّيْرِ، ذَهَبَتْ كُلُّهَا مَعَ الرِّيحِ، وَأَفَلَّتْ مِنَ السَّيِّدِ»
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۸).

ترجمه ترجمه:

عظمت آصف و اسب باد و زبان پرندگان همه با باد رفت و از دست خواجه بیرون شد.
مترجم بدون اشاره به تلمیحات موجود در بیت به شکوه سلیمان و قدرت خارق‌العاده وی در بهره‌مندی از مرکب باد و دانستن زبان پرندگان و داشتن وزیری کاردان چون آصف برخیا، تنها به ترجمه‌ی تحت‌اللفظی واژگان بسنده کرده است که موجب از دست رفتن معنای کنایی «**بر باد رفتن**» یعنی نابود شدن، گردیده ضمن آن‌که ترکیب کنایی «طرف نیستن» نیز ترجمه نشده است.

به بال و پر **مرو از ره** که تیر پرتابی **هوا گرفت** زمانی ولی به خاک نشست

(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۹)

ترجمه منظوم:

فلا تطر بجناحٍ فالمراشةُ قد علتُ هواءَ زماناً ثم قد سقطت
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۸)

ترجمه ترجمه:

با بال پرواز نکن، زیرا تیر مدتی در هوا اوج گرفته بوده و آن‌گاه سقوط کرده است.

ترجمه منشور:

«لا تخرج من هذه الطريقِ بالجناحِ و الريش، فالسهم المرائش يعلو في الهواءِ زماناً، ثم يسقطُ على الترابِ» (همان).

ترجمه ترجمه:

به وسیله‌ی بال و پر از این راه خارج مشو، زیرا تیر پرتابی مدتی در هوا اوج می‌گیرد و سپس روی زمین می‌افتد.

ملاحظه می‌شود که معنای کنایی «از راه نرفتن» یعنی «فریب نخوردن و گمراه نشدن»، در ترجمه منظوم و منشور بیت، حضور ندارد. «با بال پرواز نکردن» و «خارج نشدن از این راه به وسیله‌ی بال و پر» که به شکل تحت‌اللفظی ترجمه شده‌اند نارسا و بی‌ارتباط با مضمون بیت هستند. هرچند نباید از نظر دور داشت که مترجم عبارت «هوا گرفتن» به معنای «اوج گرفتن و صعود کردن» را به‌درستی منتقل کرده است.

زبان کلک تو حافظ چه شکر آن گوید که گفته سخت می‌برند دست به دست

(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۹)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«لِسَانَ قَلَمِكَ يَا حَافِظُ كَمْ قِيلَ فِي حَقِّهِ مِنَ الشُّكْرِ، حَدِيثُكَ الَّذِي قُلْتَ يَنْتَقِلُ مِنْ يَدٍ إِلَى يَدٍ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۹).

ترجمه ترجمه:

ای حافظ، بسا سپاس که در حق زبان قلمت گفته آمد، سخنی که گفتمی از دستی به دست دیگر منتقل می‌شود.

همان‌طور که مشهود است مفهوم «**ناتوانی شاعر از ادای شکر نعمت شهرت سخنش میان مردم**»، در ترجمه، «تمجید از شاعر» در نظر گرفته شده که کاملاً منافی سخن شاعر است. مفهوم کنایی «دست‌به‌دست بردن» در معنای «**مقبولیت و محبوبیت**» نیز به‌خوبی در ترجمه، منتقل نشده و شاعر آن را به‌صورت «**ینتقل منید إلى يد**» ترجمه کرده که به‌هیچ‌وجه در عربی «مقبولیت و محبوبیت» از آن برداشت نمیشود.

غزل ۴۱:

اگرچه باده فرح‌بخش و باد گل‌بیز است به بانگ چنگ مخور می که محتسب قیز است
(حافظ، ۱۳۹۰: ۳۰)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«رغم أن الخمر مفرحة و ریح الورد معطرة، علی صراخ الرباب لا تشرب، المحتسب صارم»
در پاورقی چنین توضیح داده شده: «في هذا الغزل دعوة لأخذ الحذر، لأن حاكم شيراز الذي رمز له بالمحتسب، وهو حاكم المدينة، صارم و يعاقب علی الشراب» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۵۵).

ترجمه ترجمه:

هرچند شراب فرح بخش است و نسیم گل، معطر است؛ به بانگ رباب ننوش، محتسب قاطع و سختگیر است. پاورقی: (در این غزل به احتیاط کردن توصیه شده است زیرا حاکم شهر شیراز که از او با رمز محتسب یادشده، سختگیر است و می‌خواران را مجازات می‌کند).
انتخاب واژه «صارم» برای برگردان «تیز» توسط مترجم، تحسین برانگیز است و به خوبی معنای سختگیر بودن و اهل مسامحه نبودن محتسب را منتقل می‌کند. البته نباید از معنای دیگر «تیز» در فارسی که بار ریشخند و هجو دارد و در بیت به صورت ایهام به محتسب نسبت داده شده غفلت کرد.

معنای کنایی «به بانگ چنگ» یعنی «آشکارا و بی‌پروا» که در واقع مقصود شاعر است، در ترجمه تحت‌اللفظی مترجم از دست رفته است. «به بانگ چنگ: کنایه است، چون هم‌معنای حقیقی را می‌توان اراده کرد و هم مجازی یا کنایی را، اگرچه مطابق تعریف، اصل مقصود معنای مجازی یا به اصطلاح، لازم فایده خبر است، یعنی آشکارا، بی‌پروا، بی‌ریا و بدون پرده‌پوشی، چنان‌که چند بار در شعر خواجه با همین مدلول آمده است، مثل: ما می به بانگ چنگ نه امروز می‌خوریم بس دور شد که گنبد چرخ این صدا شنید

نیز در غیر مورد باده:

به بانگ چنگ بگویم آن حکایت‌ها بس دور شد که گنبد چرخ این صدا شنید

معادل‌های متعدد نیز دارد، چون به آواز بلند، به بانگ بلند، به بانگ بریط و نی» (حمیدیان، ۱۳۹۲: ۱۱۸۳).

مجوی عیش خوش از دور باژگون سپهر که صاف این سر خم جمله دردی آمیز است

(حافظ، ۱۳۹۰: ۳۰)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«لا تَبْحَثْ عَنِ الْعَيْشِ السَّعِيدِ فِي دَوْرَةِ الْفَلَكَ الْمُنْكَوسِ، إِنَّهُ يَمْزِجُ صَافِي الْخَمْرِ جَمَلَةً بِالْأَلَمِ فِي الدَّنِّ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۵۶).

ترجمه ترجمه:

در دور واژگون فلک به دنبال عیش خوش نباش، زیرا شراب صافی را با درد در خم می‌آمیزد.

بدخوانی مترجم باعث شده تا واژه «درد» به معنی «لای و ته‌نشین شراب» را به‌اشتباه «درد» در نظر بگیرد و آن را به «آلم» ترجمه کند و به‌این ترتیب تمام تصویر بیت را که ضمن آن فلک به خمی تشبیه شده که واژگون گشته و شراب زلال بالای آن با درد نامطلوب ته‌نشین در آن آمیخته‌شده، مخدوش گردیده است. درواقع صاف، کنایه از لذت و درد کنایه از رنج است و شاعر لذت زندگی را آمیخته با رنج تصویر می‌کند و این تصویر در ترجمه به شکلی نارسا منتقل شده است.

غزل ۹۵:

تو گر خواهی که جاویدان جهان یکسر بیارایی صبا را گو که بردارد زمانی برقع از رؤیت

(حافظ، ۱۳۹۰: ۶۶)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«إِذَا كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تُجَمِّلَ الْخَالِدِينَ فِي الْوُجُودِ جَمِيعًا، قُلْ لِلصَّبَا تَرْفَعُ الْبَرْقِعَ لِحْظَةً عَنِ وَجْهِكَ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۱۱۷).

ترجمه ترجمه:

اگر می‌خواهی همه جاودانه‌های هستی را آراسته کنی، به باد صبا بگو برای لحظه‌ای حجاب را از چهره‌ات بردارد.

ملاحظه می‌گردد در مصراع نخست مترجم، واژه «جاویدان» را مفعول در نظر گرفته، حال آنکه «جاویدان» در این عبارت، **قید زمان** است. این اشتباه، ترجمه بیت را که کنایه‌ای است از این که زیبایی چهره معشوق **تا ابد** میان جهانیان نظیر نخواهد داشت، با اشکال جدی مواجه می‌کند. در این بیت به هیچ‌روی سخن از جاودانگان عالم وجود نیست.

و گر **رسم فنا** خواهی که از عالم براندازی برافشان تا فروریزد هزاران جان ز هر مویت
(حافظ، ۱۳۹۰: ۶۶)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«وَإِذَا كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَرْفَعُ رِسْمَ الْفَنَاءِ مِنَ الْعَالَمِ، انشُرْ ضَفِيرَتَكَ فَتَنْشُرِ آلَافُ الْأَرْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَعْرَةٍ مِنْهَا» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۱۱۷).

ترجمه ترجمه:

و اگر می‌خواهی نقش فنا را از دنیا پاک کنی، زلفت را باز کن و از هر تار موی آن هزاران جان پراکنده کن.

زدودن نقش فنا از دنیا تقریباً می‌تواند معنای کنایی موردنظر شاعر را منتقل کند اما می‌بایست توجه داشت که واژه‌ی «رسم» در فارسی مفهوم «سنت» و «آنچه تداول یافته» را اراده می‌کند که با معنای آن در عربی که مترادف «نقش» و «تصویر» است، قرابتی ندارد. به‌رحال ترجمه بیت، بخشی از معنا (معدوم گشتن فنا) را می‌رساند اما بخش دیگر (فنا) به‌مثابه سنت و قاعده‌ای در جهان است) در ترجمه از دست رفته است.

غزل ۱۹۶:

آنان که خاک را به نظر کیمیا کنند آیا بود که گوشه‌ی چشمی به ما کنند

(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۳۲)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«اولئك الذين يحيلون التراب بالنظر إكسيراً، ليتهم ينظرون إليّ نظرةً من زاوية العين» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۱۱).

ترجمه ترجمه:

کسانی که خاک را با نگاه کردن به اکسیر تبدیل می‌کنند، ای کاش از گوشه‌ی چشم به من نگاهی می‌کردند.

معنای عبارت کنایی «گوشه‌ی چشمی به کسی کردن» عبارت است از «اندک توجهی به کسی کردن». مترجم این عبارت کنایی را به‌صورت تحت‌اللفظی برگردانده است و به‌این ترتیب مقصود شعر را همچنان در حالت تعلیق و نیازمند تفسیر نگاه داشته است.

پیراهنی که آید از او بوی یوسفم ترسم برادران غیورش قبا کنند

(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۳۳)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«القميص الذي توجد منه ريح يوسف، أخاف أن يمزقه إخوته الغياري» (زليخه، ۲۰۱۴: ۲۱۱).

ترجمه ترجمه:

می ترسم پیراهنی را که بوی یوسف می دهد، برادران حسودش پاره پاره کنند.
«قا کردن پیراهن» کنایه از «دریدن» آن است و چنان که ملاحظه می شود، ترجمه آن صحیح و دقیق است.

پنهان ز حاسدان به خودم خوان که منعمان خیر نهان برای رضای خدا کنند
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۳۳)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«إنه يدعوني إلى ضيافته في خفية عن حسادي، المنعمون يفعلون الخير خفية لأجل رضا الله» (زليخه، ۲۰۱۴: ۲۱۱).

ترجمه ترجمه:

نهان از حسودان مرا به میهمانی خود دعوت می کند، منعمان برای رضای خدا، نهانی نیکی می کنند.

«به خودم خوان» کنایه از «به نزد خود دعوت کردن» است و مشخص نیست چرا مترجم فعل امر را به صورت مضارع ترجمه کرده است. در شعر حافظ این دعوت در مقام **تمنا و آرزوست** اما در ترجمه، محقق پنداشته شده است.

غزل ۲۴۵:

سرت سبز و دلت خوش باد جاوید که خوش نقشی نمودی از **خط یار**
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۶۵)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«دُمْتَ أَخْضَرَ الرَّأْسِ سَعِيدَ الْقَلْبِ أَبَدًا، فَأَنْتَ تَرْسُمُ لَنَا عِذَارَ الْحَبِيبِ رَسْمًا جَمِيلًا» در پاورقی چنین توضیح داده شده: «دُمْتَ أَخْضَرَ الرَّأْسِ: دامت شجره وجودك خضراء، وَالخِطَابَ لِلْبَيْغَاءِ (الشَّاعِرِ)» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۵۴).

ترجمه ترجمه:

باشد که همیشه سرسبز و دلی شاد داشته باشی زیرا چهره محبوب را برای ما به زیبایی ترسیم می‌کنی. پاورقی: همواره سرسبز باشی: همیشه درخت وجودت سبز باد، خطاب به طوطی (شاعر) است.

«خط یار» عبارت است از «موی‌هایی تازه که بر عارض یار رویده باشد» (نک). دهخدا: «خط». مقصود شاعر از این که می‌گوید که طوطی نقشی خوش از خط یار به نمایش گذاشته، اشاره به **رنگ سبز خط یا همان ریش تنک تازه رویده** است اما مترجم بدون دریافت این ارتباط، طوطی را ترسیم‌کننده رخسار محبوب، محسوب کرده و به این ترتیب دچار خطا شده است.

به **مستوران** مگو اسرار مستی حدیث جان مگو با نقش دیوار
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۶۶)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«لا تَقُلْ أَسْرَارَ السُّكْرِ **لِلْمَحْجُوبِينَ**، لا تجعل حدیثَ الروح رسماً علی جِدارِ» (زلیخه،
۲۰۱۴: ۲۵۴).

ترجمه ترجمه:

اسرار مستی را به محجوبان مگو، حدیث روح را نقشی بر دیوار مساز.

نخست آن که «مستور» در شعر حافظ کنایه از «**اهل پرهیز و تقوی**» است. «می‌توان حدس زد معنای اصطلاحی «مستور» در نزد حافظ باید در ردیف و محدوده معنایی زاهد، عابد، محتسب، مدعی ... باشد زیرا حافظ با سخت‌ترین لحن و تصویر مستوران را مورد تعریض و نقد خویش قرار می‌دهد و می‌گوید آن‌ها چنان از عالم مستی و عشق بی‌خبرند که «نقش دیوار» از جهان جان» (دانشنامه حافظ ۲۲۸۷-۲۲۸۸)؛ بنابراین ترجمه تحت‌اللفظی «مستور» مخاطب را در فهم شعر با مشکل روبرو می‌کند. نکته دیگر آن که ترجمه مصراع دوم با مشکل مواجه است. شاعر «اسرار مستی» را برابر «حدیث جان» و «مستوران» را بسان «نقش بر دیوار» محسوب کرده و به‌هیچ‌روی نگفته حدیث جان یا روح را بر دیوار ترسیم مکن!

غزل ۲۸۵:

گفتا نه گفتنی ست سخن گر چه محرمی **درکش زبان** و پرده نگه دار و می بنوش
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۹۳)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«قَالَ: لَا أَقْدِرُ عَلَى قَوْلِ هَذَا الْحَدِيثِ وَإِنْ كُنْتُ تَحْفَظُ السِّرَّ، أَقْصِرِ اللِّسَانَ وَارِعِ السِّرَّ
وَاشْرَبِ الخَمْرَ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۸۷).

ترجمه ترجمه:

گفت: من قادر به گفتن این حدیث نیستم با آنکه حافظ رازی، زبان کوتاه کن و بپوشان و شراب بنوش.

«زبان در کشیدن» کنایه از «سخن نگفتن» است که در ترجمه با تعبیر کنایی «کوتاه کردن زبان» بیان شده است. «پرده نگاه داشتن» را کنایه از «پوشیده نگاه داشتن راز» دانسته‌اند (هروی، ۱۳۹۲: ۱۱۹۱)؛ هرچند با توجه به معانی دیگر پرده (دستان و راه) می‌توان معانی کنایی دیگری چون «ادامه دادن به همین آهنگی که در حال نواختن است» هم از آن ایفاد کرد، چنان که در غزلی دیگر از حافظ آمده است: «مطرب نگاه‌دار همین ره که می‌زنی» (حافظ، ۱۳۹۰: ۳۳۹). به‌هرحال یکی از وجوه معنایی این تعبیر چندمعنا در ترجمه منتقل شده است.

تا چند همچو شمع زبان آوری کنی **پروانه‌ی مراد رسید ای محب خموش**
(حافظ، ۱۳۹۰: ۱۹۳)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«إِلَى مَتَى تَمُدُّ اللِّسَانَ مِثْلَ الشَّمْعِ، فَرَأْسَةُ المَرَادِ وَصَلَّتْ، أَيُّهَا المَحِبُّ اصْمُتْ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۲۸۷).

ترجمه ترجمه:

تا کی زبانت را مانند شمع دراز می کنی، پروانه‌ی آرزو رسید ای عاشق، خاموش باش.
«رسیدن پروانه مراد» کنایه از «اجابت درخواست» است و «پروانه» در معنای نوعی حشره که در عربی به آن «فراشه» اطلاق می شود، در بیت غایب است و تنها با «شمع» ایهام تناسب می سازد، افزون بر این در زبان عربی هیچگاه برای حاجتروایی از تعبیر «وصول فراشه المراد» استفاده نمیشود.

غزل ۳۲۶:

در نهانخانه عشرت صنمی خوش دارم کز سر زلف و رخس نعل در آتش دارم
(حافظ، ۱۳۹۰: ۲۲۲)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«في منزلِ خلوتي عندي صنمٌ جميلٌ، تشتعلُ النارُ في قَدَمَيَّ من ضفیرته و وجهه» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۲۱).

ترجمه ترجمه:

در خانه‌ی تنهایی خویش، بت زیبایی دارم که از زلف و رخسارش در پاهایم آتش افروخته شده.

ترکیب کنایی «نعل در آتش داشتن» یعنی بی قرار و بی تحمل بودن. «اشاره به این رسم است که هرگاه بخواهند کسی را به خود رام کنند، نام او را بر نعل اسبی می کنند و آن را در آتش می گذارند و افسون‌های مناسبی می خوانند، آن کس مضطرب و سراسیمه می شود و به سوی محبوب می شتابد» (هروی، ۱۳۹۲: ۱۳۲۴). این مفهوم در برگردان مترجم از دست رفته است.

گر چنین چهره گشاید **خط زنگاری** دوست من رخ زرد به خونابه منقش دارم
(حافظ، ۱۳۹۰: ۲۲۲)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«إذا ما أسفر المعشوقُ و أباح لنا النَّظْرَ إلى وجهه، فسأُنقِشُ وجهي الأصفرَ بدمي الأحمر»
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۳۲۱).

ترجمه ترجمه:

اگر معشوق روی برگرداند و به ما اجازه دهد به صورت او بنگریم، من بر چهره زرد خود با
خون سرخم نقش خواهم کشید.

ملاحظه می‌شود که «خط زنگاری» که کنایه‌ای است از «موی تازه رسته صورت
که به سبزی می‌زند»، در ترجمه ساقط شده و به این ترتیب افزون بر بخش مهمی از
معنای بیت، جنبه هنری تناسب میان رنگ‌های «زنگاری»، «زرد» و «سرخ» از دست رفته
است.

غزل ۴۷۴:

گشاد کار مشتاقان در آن ابروی دل‌بند است خدا را یک نفس بنشین گره بگشا ز پیشانی
(حافظ، ۱۳۹۰: ۳۳۶)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«و یسر سُئِلَ المشتاقینَ من حاجیکِ آسِرِ القلوبِ، من أجلِ اللهِ، اجلسِ نَفْساً و حُلَّ عَقَدَ الجبینِ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۴۴۷).

ترجمه ترجمه:

و گرفتاری مشتاقان را از ابروان دلبرانه‌ات، آسان کن، برای رضای خدا دمی بنشین و گره‌های پیشانی را باز کن.

«گشاد کار» به معنای «آسان شدن کار و حل مشکل» است و مترجم معنای موردنظر را به خوبی منتقل کرده است.

دریغا عیش شبگیری که در خواب سحر بگذشت ندانی قدر وقت ای دل مگر وقتی که **درمانی** (حافظ، ۱۳۹۰: ۳۳۶)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منثور:

«أسفاً مرَّ عیشُ السَّحْرِ بنومِ السَّحْرِ، لا تعرفُ قَدْرَ الوَقْتِ یا قلبُ، إلا حینَ تَمَرُضُ» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۴۴۷).

ترجمه ترجمه:

افسوس زمان عیش سحر در خواب سحری گذشت، ای دل قدر وقت را نمی‌دانی مگر هنگام بیماری.

«درماندن» کنایه از «بی‌نصیب شدن» است اما در ترجمه به خطا «بیماری» معنا شده است و همین امر سبب تحول کامل مفهوم بیت گردیده است.

ملول از هم‌رهان بودن طریق کاردانی نیست **بکش** دشواری منزل به یاد عهد آسانی
(حافظ، ۱۳۹۰: ۳۳۶)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«الملائة من رفاق السفر ليست طريق العارف، اقتل مصاعب المنزل بذكر عهد السعادة»
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۴۴۷).

ترجمه ترجمه:

ملالت از همسفران، طریقه عارف نیست، سختی‌های منزل را با یاد عهد سعادت به قتل آور.
مشهود است که مترجم واژه‌ی «بکش» که کنایه از «رنج کاری را بر خود هموار کردن» است را «بگش» خوانده و آن را به «اقتل» برگردانده است.

غزل ۴۸۳:

ثوابت باشد ای دارای خرمن اگر رحمی کنی بر خوشه چینی
(حافظ، ۱۳۹۰: ۳۴۲)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

«ثوابك حاصل أي صاحب الیدر، إذا ما رحمت جاني المحصول» (زلیخه، ۲۰۱۴: ۴۵۳).

ترجمه ترجمه:

ثواب تو است ای صاحب خرمن، اگر به دروکننده خرمن رحم کنی.

«خوشه‌چین» کنایه از «مسکین و مستحق دریافت صدقه» است. «ویژگی شخص فقیری که پس از درو شدن محصول مزرعه و کشت زارِ جو و گندم در آن گردش می‌کند تا خوشه‌های باقی‌مانده روی زمین را جمع کند» (فرهنگ عمید: «خوشه‌چین»). معنای تحت‌اللفظی «خوشه‌چین» در بیت، معنای غایب است که با «دارای خرمن» ایهام تناسب می‌سازد اما معنای حاضر آن همان مسکین است که در ترجمه منتقل نشده است.

درون‌ها تیره شد باشد که از غیب چراغی بر کند خلوت‌نشینی

(حافظ، ۱۳۹۰: ۳۴۲)

ترجمه منظوم:

این بیت فاقد ترجمه منظوم است.

ترجمه منشور:

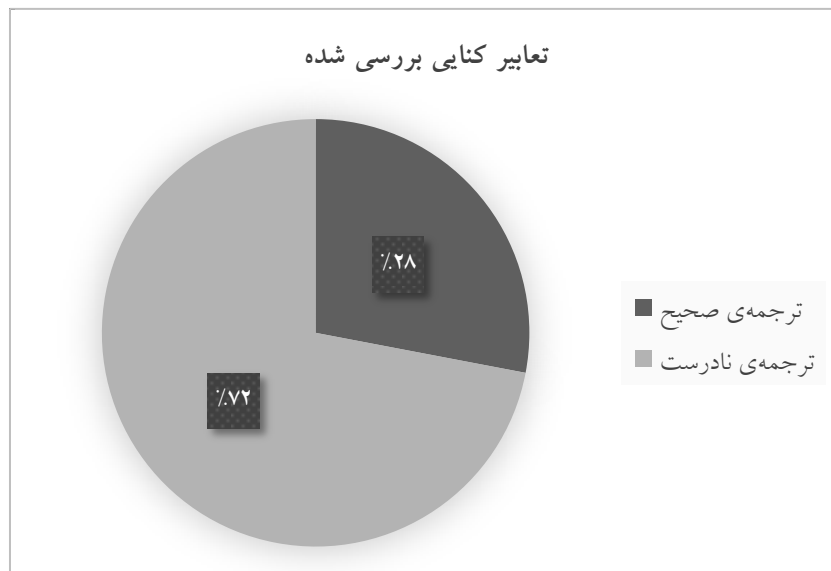
«الْقُلُوبُ أَظْلَمَتْ عَسَىٰ يَجِيءُ سِرَاجٌ مِّنَ الْعَيْبِ يُنَوِّرُ مَجْلِسَ الْجَالِسِينَ فِي الْخَلْوَةِ»
(زلیخه، ۲۰۱۴: ۴۵۴).

ترجمه ترجمه:

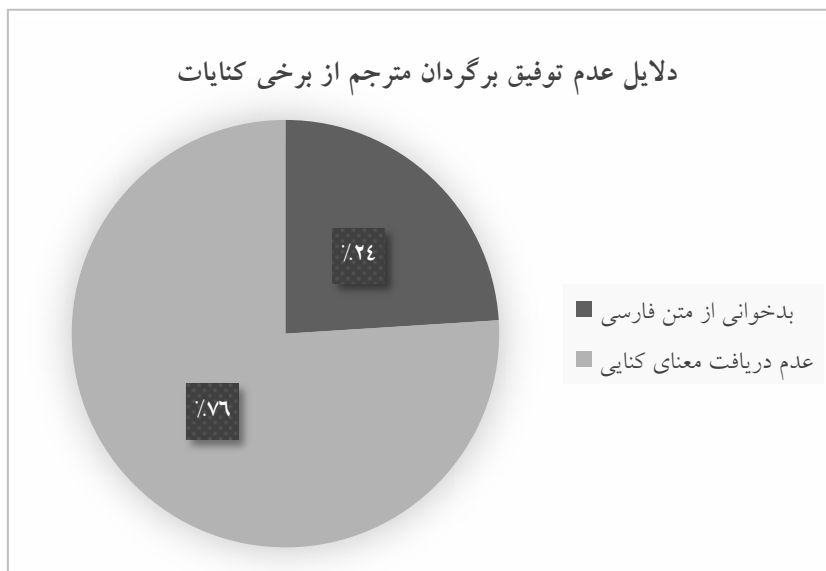
دل‌ها تاریک شده است، باشد که چراغی از غیب بیاید که مجلس خلوت‌نشینان را روشن کند.

«برکردن» کنایه از «افروختن و روشن کردن» است و عدم دریافت معنای کنایی آن، مترجم را دچار اشتباه کرده است. «چراغ» در این بیت مفعول است که توسط فاعل یعنی «خلوت‌نشین» افروخته می‌گردد برای روشن کردن «درون‌های تیره» نه برای نورانی کردن مجلس خلوت‌نشینان؛ چنان که در ترجمه آمده است.

جمع‌بندی نتایج حاصل از بررسی تعابیر کنایی مهم در ۱۰ غزل که به شیوه تصادفی از دیوان حافظ انتخاب شد، بیانگر آن است که در اغلب موارد مترجم در دریافت و ترجمه‌ی آنها با اشکال روبرو بوده است. از تعداد ۲۹ مورد بررسی شده در ۸ مورد، مفهوم عبارت به طرز قابل قبولی ترجمه‌شده و در ۲۱ مورد دیگر، ترجمه‌ی عربی با اشکال مواجه است (نک. نمودار ۱). شایان توجه است که تعداد ۵ مورد از ۲۱ مورد ترجمه‌ی اشتباه، ناشی از بدخوانی متن فارسی است به‌این ترتیب که مثلاً مترجم واژه «دُرد» را «درد» (نک. غزل ۴۱) و واژه‌ی «بکش» را «بگش» (نک. غزل ۴۷۴) خوانده است و تبعاً به غلط ترجمه کرده است (نک. نمودار ۲).

نمودار ۱. مقایسه نسبت موفقیت مترجم در برگردان تعابیر کنایی بررسی شده

نمودار ۲. مقایسه دلایل عدم توفیق مترجم در برگرداندن برخی کنایات

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از بررسی ترجمه کنایات در ترجمه زلیخه از ده غزل حافظ، بیانگر عدم موفقیت مترجم، در برگرداندن صحیح عبارات کنایی از فارسی به عربی است. هفتاد و دو درصد خطا در جامعه آماری مورد مطالعه، چشمگیر است. عمده اسباب این عدم توفیق را می‌توان در دو دسته طبقه‌بندی کرد. نخستین سبب که شمار بسیاری از خطاهای ترجمه را در بر دارد عبارت است از عدم دریافت صحیح معنای کنایی عبارات در متن فارسی که حاکی از عدم اشراف کافی مترجم به ظرافت‌ها و دقایق متن در دست ترجمه است؛ اما سبب دیگر، بدخوانی متن فارسی است. خطای رخ داده در این دسته که متأسفانه نزدیک به یک چهارم خطاهای ترجمه کنایات را شامل می‌شود، اساساً پیش از ورود به مرحله ترجمه حادث می‌شود چراکه متن در همان زبان مبدأ، غلط خوانده می‌شود و بدیهی است که ترجمه حاصل نیز، ارتباطی با متن اصلی نخواهد داشت.

پوشیده نیست که شعر حافظ باوجود رواج گسترده در میان عام و خاص فارسی‌زبانان، شعری نسبتاً دشوار و دیریاب است و شاهد این امر شمار چشمگیر شروحنی است که بر آن نوشته‌شده اما این دشواری و پیچیدگی، توجیه قابل قبولی برای ترجمه مغلوط یک اثر برجسته ادبی نیست. باید توجه داشت که ترجمه زلیخه از سروده‌های حافظ، یکی از جدیدترین ترجمه‌های عربی از این دیوان است و مترجم نمونه‌های دیگری از ترجمه عربی شعر حافظ را در دسترس داشته است. همچنین شروح فارسی متعددی از دیوان حافظ منتشر شده که مراجعه به آن‌ها می‌توانست بسیاری از برداشت‌های ناصواب و بدخوانی‌ها را مرتفع سازد. بی‌تردید کیفیت ترجمه دیوان یکی از برجسته‌ترین شاعران ایران، تأثیر مهمی در فهم سخن و درک جایگاه ادبی او در جامعه زبان مقصد خواهد داشت که زلیخه در انجام این رسالت توفیق چندانی نداشته است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Amir Afshin Farhadian <https://orcid.org/0009-0002-2750-8042>

Seyyed Mehdi <https://orcid.org/0000-0003-0739-982X>

Masboogh

منابع

- احمدنژاد، کامل. (۱۳۹۲). *معانی و بیان*. تهران: کتاب آمه.
- اقبال، عباس و زرکار، زهره. (۱۳۹۲). نقد ترجمه کنایه در ترجمه‌های فارسی قرآن. *پژوهش دینی*، ۱۲(۲۶)، ۱-۲۳.
- امرائی، محمدحسن. (۱۳۹۷). واکاوی تحلیلی روش‌شناسی تعبیر کنایی در فرآیند ترجمه‌ی حداد عادل. *دوفصلنامه علمی پژوهشی مطالعات قرآن و حدیث*، ۱۲(۲۳)، ۲۶۹-۲۹۲.
- 10.30497/QURAN.2019.2396
- ایازی، محمدعلی. (۱۳۹۰). *ره افسانه*. ۲ جلد. تهران: مؤسسه چاپ و نشر عروج.

- بنیامین، والتر. (۱۳۸۳). رسالت مترجم. ترجمه امید مهرگان. فصلنامه کارنامه، ۷(۴۴)، ۴۱-۴۵.
- بیکر، مونا. (۱۳۹۳) به عبارت دیگر. ترجمه علی بهرامی. تهران: رهنما.
- جلالیان، عبدالحسین. (۱۳۷۸). شرح جلالی بر حافظ. تهران: یزدان.
- جلالی، لطف‌الله. (۱۳۸۹). ترجمه معنایی از نظر میلدرد لارسون. فصلنامه پژوهش، ۲(۱)، ۱۱۹-۱۳۶.
- حافظ، شمس‌الدین محمد. (۱۳۹۰). دیوان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی. به اهتمام محمد قزوینی و قاسم غنی. تهران: زوار.
- حمیدیان، سعید. (۱۳۸۹). شرح شوق: شرح و تحلیل اشعار حافظ. تهران: قطره.
- خرم‌شاهی، بهاء‌الدین. (۱۳۹۷). دانشنامه حافظ و حافظ پژوهی. تهران: نخستان پارسی.
- خیرخواه، نیکو و سجودی، فرزانه. (۱۳۹۲). فرهنگ، استعاره و ترجمه‌پذیری. فصلنامه پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی، ۴(۱)، ۲۱-۳۸.
- زلیخه، علی عباس. (۲۰۱۴). مجموع دیوان حافظ شیرازی. دمشق: هیئته العامه السوریه للکتاب.
- دیویس، دیک. (۱۳۹۱). در ترجمه‌ناپذیری شعر حافظ. ترجمه مصطفی حسینی و بهنام میرزابابازاده فومشی. ویژه‌نامه فرهنگستان (ادبیات تطبیقی)، ۳(۵)، ۶۲-۷۵.
- زینی‌وند، تورج و الماسی، عطا. (۱۳۹۱). گزارشی از حافظ پژوهی در ادب عربی. فصلنامه نقد و ادبیات تطبیقی، ۲(۶)، ۴۵-۵۹.
- شایگان، داریوش. (۱۳۹۳). پنج اقلیم حضور. تهران: فرهنگ معاصر.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۸۹). صور خیال در شعر فارسی. تهران: نشر آگه.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۹۳). بیان و معانی. تهران: میترا.
- عزیزی، محمدرضا. (۱۳۹۳). نقد و بررسی ترجمه‌های غزلیات حافظ به زبان عربی. فصلنامه زبان و ادبیات عربی، ۶(۱۱)، ۷۳-۱۰۱. <https://doi.org/10.22067/jall.v6i11.34065>
- کاکاوند، الهام و ولوی، سیمین. (۱۳۹۹). بررسی ترجمه دفتر اول مثنوی از علی عباس زلیخه بر اساس نظریه‌ی مونا بیکر. فصلنامه مطالعات ترجمه، ۷(۱)، ۹-۲۹.
- لارسن، میلدرد. (۱۳۸۷) ترجمه بر اساس معنا. ترجمه علی رحیمی. چاپ دوم. تهران: انتشارات جنگل.

نیازی، شهریار و نصیری، حافظ. (۱۳۸۸). ارزش فرهنگی ترجمه ضرب‌المثل‌ها و کنایات (عربی-فارسی). فصلنامه زبان‌پژوهی، (۱)۱، ۱۶۷-

۱۸۴. <https://doi.org/10.22051/jlr.2014.1053>

نیومارک، پیترو. (۱۳۸۲). آموزش فنون ترجمه. ترجمه منصور فهیم و سعید سبزیان. تهران: رهنما.

وحیدیان کامیار، تقی. (۱۳۷۵). کنایه، نقاشی زبان. نامه فرهنگستان، (۸)، ۵۵-۶۹.

هروی، حسین‌علی. (۱۳۹۲). شرح غزل‌های حافظ. به کوشش عنایت‌الله مجیدی و زهرا شادمان تهران: نشر نو.

همایی، جلال‌الدین. (۱۳۸۹). فنون بلاغت و صناعات ادبی. تهران: اهورا.

Translated References to English

- Ahmadnejad, K. (2012). *Semantics and Eloquence*. Tehran: Ame Book Publications. [In Persian]
- Amrai, M. H. (2017). An Analytical Review of the Methodology of Interpretive Expressions in Haddad Adel's Translation Process. *Journal of Qur'an and Hadith Studies*, 12(23): 269-292. 10.30497/QURAN.2019.2396 [In Persian]
- Ayazi, M. A. (2010). *The path of legend*. 2 c. Tehran: Orouj Printing and Publishing Institute. [In Persian]
- Azizi, M. R. (2013). An Analysis and Criticism of the Translations of Hafez's Ghazals into Arabic. *Journal of Arabic Language and Literature*, 6(11): 73-101. <https://doi.org/10.22067/jall.v6i11.34065> [In Persian]
- Benjamin, W. (2004). *Translator's mission*. Translated by Omid Mehrgan. *Karnameh magazine*, 7(44): 41-45. [In Persian]
- Baker, M. (2013). *In other words*. Translated by Ali Bahrami. Tehran: Rahnama. [In Persian]
- Davis, D. (2012). On the untranslatability of Hafez's poetry. Translated by Mostafa Hosseini and Behnam Mirzababazade Fumeshi. *Special issue of Farhangestan (comparative literature)*, 3(5): 62-75. [In Persian]
- Eqbali, A., and Zarkar, Z. (2012). Criticism of the translation of metonymy in the Persian translations of the Qur'an. *Religious Research*, (26): 1-23. [In Persian]
- Heravi, H. A. (2012). *Description of Hafez's sonnets*. By Enayatullah Majidi and Zahra Shadman. Tehran: New Publication. [In Persian]
- Homayee, J. (2010). *Rhetoric and literary techniques*. Tehran: Ahura

- Publication. [In Persian]
- Jalalian, A. H. (1999). *Jalali's commentary on Hafez*. Tehran: Yazdan Publications. [In Persian]
- Jalali, L. (2010). Semantic translation according to Mildred Larson. *Research magazine*, 2(1): 119-136. [In Persian]
- Hafez, Sh. M. (2011). *Diwan of Khajeh Shamsoddin Mohammad Hafez Shirazi*. edited by Mohammad Qazvini and Qasem Ghani. Tehran: Zowwar. [In Persian]
- Hamidian, S. (2010). *Sharh-e Shogh: Description and analysis of Hafez's poems*. Tehran: Ghatreh Publications. [In Persian]
- Kakavand, E., and Valvi, S. (2019). Review of the translation of the first book of the Masnavi by Ali Abbas Zuleikha based on Mona Baker's theory. *Journal of Translation Studies*, (71): 29-9. [In Persian]
- Kheyrkhah, N., and Sojudi, F. (2012). Culture, metaphor and translatability. *Comparative Language and Literature Research Quarterly*, 4(1): 21-38. [In Persian]
- Khorramshahi, B. (2017). *Encyclopedia of Hafez and Hafez studies*. Tehran: Nakhostan Parsi Publications. [In Persian]
- Larson, M. (2007). *Translation based on meaning*. Translated by Ali Rahimi. Tehran: Jungle Publications. [In Persian]
- Newmark, P. (2003). *Teaching translation techniques*. Translated by Mansour Fahim and Saeed Sabzian. Tehran: Rahnama Publications. [In Persian]
- Niazi, S., and Nasiri, H. (2009). Cultural Value of Translating Proverbs & Ironies (Arabic- Persian). *ZABANPAZHUHI (Journal of Language Research)*, 1(1): 167-184. <https://doi.org/10.22051/jlr.2014.1053> [In Persian]
- Shafiee Kadkani, M. R. (2010). *Imaginary images in Persian poetry*. Tehran: Agah Publications. [In Persian]
- Shamisa, S. (2013). *Semantics and Eloquence*. Tehran: Mitra Publications. [In Persian]
- Shaygan, D. (2013). *Five regions of presence*. Tehran: Contemporary Culture. [In Persian]
- Vahidian-Kamyar, T. (1996). Mtonymy, language painting. *Issue of Farhangestan*, (8): 55-69. [In Persian]
- Zainivand, T., and Almasi, A. (2012). A report on Hafez study in Arabic literature. *Criticism and Comparative Literature Quarterly*, Vol. 2, No. 6, pp. 45-59. [In Persian]

Zulaikha, A. A. (2014). *Hafez Al-Shirazi's collection of Diwan*. Damascus: General Directorate of the Book of Syria. [In Arabic]

استناد به این مقاله: فرهادیان، امیرافشین و مسبوق، سیدمهدی. (۱۴۰۲). بررسی و نقد ترجمه‌ی علی عباس زلیخه از کنایات شعر حافظ. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۳(۲۸)، ۲۱۳-۲۵۲. doi: 10.22054/RCTALL.2023.73184.1667

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.